

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

І.О. Гащенко, І.О. Савіч

Україна, Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Екологічна освіта в Україні стала одним із пріоритетних напрямів розвитку суспільства. В екологічній освіті як соціальній системі держави головним є формування всебічно розвиненої творчої особистості, що проголошується Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті.

Найважливіші завдання екологічної освіти, виконання яких позначається на збереженні й раціональному використанні природних комплексів України, стосуються формування у молоді інформованості та когнітивних способів аналізу взаємовідносин людини і природи, емоційно позитивного ставлення до її охорони та мотиваційних засад активного впливу на довкілля. Вони пов'язані з низкою об'єктивних чинників, насамперед, з необхідністю усвідомлення громадянами України того, що, розбудовуючи власну державу, необхідно долучитися до вирішення екологічних проблем на основі з'ясування залежності рівня життя від ступеня розвитку й упровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій

В умовах сучасної екологічної ситуації, що склалася в багатьох регіонах України і в світі в цілому, зрозуміти масштабність змін, що відбуваються може тільки екологічно компетентна людина. У цьому зв'язку особливу значимість має робота загальноосвітніх установ по формуванню екологічної компетентності учнів. В даний час проблема формування екологічної компетентності, продиктована необхідністю гуманізації процесів взаємодії природи і суспільства, ставить педагогів перед необхідністю реалізації потенційних можливостей нових дидактичних технологій в аспекті формування екологічної компетентності учнів .

Перед вчителем стоїть завдання використання в навчально-виховному процесі нових технологій, так як вони дозволяють забезпечити наочність, змістовність навчальної інформації, індивідуалізувати та диференціювати навчально-виховний процес, зробити легко доступними для викладачів і учнів наукові та навчально-методичні матеріали екологічного змісту.

Педагогічна наука на сучасному етапі інтенсифікувала активний пошук розв'язання невирішених проблем екологічної освіти. Виходячи з методологічних

позицій, філософські проблеми екологічної освіти було розглянуто у працях Ф.В.Вольвача, А.І.Галєєвої, Є.Ф.Гарусова, С.М.Глазачева, М.І.Доброхода, М.М.Кисельова, В.С.Крисаченка, М.М.Моїсєєва, М.М.Назарука, Л.П.Салєєва, М.М.Фоміної; психолого-педагогічні – у роботах С.Д.Дерябо, А.І.Дьоміна, Н.В.Добрецової, О.М.Захлебного, І.Д.Зверєва, О.З.Злотіна, Б.І.Юганзена, М.М.Мамедова, С.Г.Москвичова, М.М.Скати́на. Історичні аспекти екологічної освіти і виховання досліджувалися у роботах І.М.Костицької, В.І.Скупної, Н.Б.Фокіної. На взаємозв'язок естетичного, морального та екологічного виховання звернули увагу Г.Н.Каропа, М.В.Левчук, О.К.Матросова, Л.П.Печко, Г.П.Пустовіт, Г.Ф.Смолянінов, В.О.Скребець, М.В.Сонова, Г.С.Тарасенко.

Аналіз генезису екологічної компетентності в системі цілей і результатів екологічної освіти також доводить необхідність формування екологічної компетентності учнів. Вітчизняна та зарубіжна екологічна освіта має глибокі коріння, спирається на багаті традиції природничої освіти. Природничо-історичний етап (XVIII - сер. XIX ст.) Можна охарактеризувати з точки зору змісту як утилітарно-практичний, а з методологічних позицій, як описовий. Основним результатом вивчення природознавства було ознайомлення з різноманіттям живих організмів і їх використанням в практичному житті людини.

На натуралістичному етапі (друга пол. XIX - поч. XX ст.), Який характеризувався релігійно-антропоцентричними поглядами, виникає ідея діяльнісного підходу до вивчення природи, а також елементи охорони природи в шкільній освіті. Природоперетворюючий етап (поч. - сер. XX ст.) Носив утилітарно-практичний характер, спрямований на покорення природи, її перетворення в інтересах соціалістичного будівництва. З методологічної точки зору, даний етап характеризується широкомасштабною дослідницько-виробничою роботою учнів. На етапі природоохоронного просвітництва (1950-1970 р.р.), незважаючи на переважання утилітарних поглядів по відношенню до охорони природи, яка продовжувала розглядатися, в основному, як ресурс. Був накопичений багатий методологічний досвід - зокрема, ретельно розроблена і апробована система природоохоронних справ (масових просвітницьких та практичних заходів, екологічних акцій).

На етапі екологічної освіти (1970-1990 р.р.) цільові установки відрізнялися значною різноманітністю: формування екологічної відповідальності за долю планети, Всесвіту (Н. М. Мамедов); становлення коеволюційного світогляду (Н. Н. Моїсєєв); засвоєння загальної екології як однієї з фундаментальних основ природокористування

(Н. Ф. Реймерс); формування ментальних установок і дбайливе відношення до природи без нанесення незворотних наслідків (Е. В. Гірусов). Концепція загальної середньої екологічної освіти передбачає в якості мети екологічної освіти - формування екологічної культури. Проголошення Організацією Об'єднаних Націй десятиліття освіти в інтересах сталого розвитку (2005-2014 рр.) відкриває новий етап - етап екологічної освіти для сталого розвитку. Мета екологічної освіти на даному етапі враховує зміну освітньої парадигми в цілому - перехід від передачі знань і навичок, необхідних для життя в сучасному суспільстві, до випереджаючої моделі освіти - і формулюється як освоєння екологічної компетентності, результатом чого буде екологічна компетентність учнів. Дана результативно-цільова основа, яка спирається на методологію компетентнісного підходу, реалізована в Концепції загального екологічного освіти України.

Реалізація екологічної освіти та виховання в сучасній школі відбувається в полі гуманістичної освітньої парадигми та на засадах дидактичних принципів гуманізації, гуманітаризації, інтеграції, диференціації і реалізуються через особистісно-орієнтовані технології навчання. Такий підхід сприяє самореалізації особистості учня в житті, його соціальній адаптації, конструктивній суспільній діяльності і є умовою формування громадянина України.

Екологічна освіта повинна носити національний характер, формувати громадянина України, але бути орієнтована на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, гармонізації стосунків людини з природою, вдосконалення внутрішнього світу самої людини.

Зміст екологічної освіти повинен мати:

- **систему наукових знань**, які відображали б філософські, природничо-наукові, соціально-економічні, правові, морально-етичні аспекти екології;
- **систему умінь: інтелектуальних** (уміння приймати екологічно доцільні рішення оптимальних дій у навколишньому середовищі, дослідницькі уміння); **практичних** (дотримання норм екологічно грамотної поведінки у природі і захисту навколишнього середовища); **загальнонавчальних** (уміння підвищувати екологічну грамотність і компетентність).

У практиці світових освітніх систем існує два підходи до реалізації екологічної освіти:

- 1) екологізація існуючих навчальних предметів, відповідно до специфіки їх змісту;
- 2) введення в навчальний план спеціального предмета екологічного змісту.

Як свідчить шкільна практика, вищезазначені два підходи до екологічної освіти повинні існувати (спрацьовувати) одночасно, така практика сприяє формуванню екологічної компетентності учнів.

Вважаємо, що таким підходам відповідає розроблений вченими та педагогами Запорізької області під керівництвом Запорізької обласної державної адміністрації та Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, курс за вибором «Екологія рідного краю», який має дві варіативні програми - адаптовану та інтегровану, а також науково-методичне забезпечення їх реалізації.

Курс має три логічних рівні викладання, розподілених за відповідними ступенями. Перший рівень «Я – лише одне з багатьох подібних» стосується 1-4 класів навчання. Метою цього рівня є довести, що не лише людське, але й будь-яке «Я» є унікальним явищем природи. Другий рівень «Природа очікує...» призначений для основної школи, метою якого є ознайомлення дітей із особливостями організації та функціонування природних екосистем на місцевих прикладах. Третій рівень: «Довкілля – гарант мого існування» розрахований на школярів 10-11 класів. Основною метою цей рівень передбачає укорінити екологічний світогляд, який передбачає відповідальність кожного за довкілля як у сучасності, так і в майбутньому.

Рекомендуємо вчителям вибирати такі засади передачі екологічної інформації, які стимулюють учнів у навчанні, активізують пізнавальну активність, забезпечують самостійність і прагнення до знань: інтерактивні, ігрові та тренінгові технології.

З огляду на зазначене, вище можна визначити такі науково-методичні орієнтири формування екологічної компетентності учнів:

- створення інтегрального екологічного освітнього простору;
- забезпечення особистісно орієнтованого підходу;
- реалізація компетентнісного підходу;
- соціальне спрямування екологічних знань;
- формування вміння вчитися, приймати виважені рішення, нести відповідальність за прийняті рішення.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ. – 2001.
2. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. - № 16. – с. 20-29.
3. Гашенко І.О., Гусева Н.М., Корж О.П., Савіч І.О. Формування екологічної культури як багатоаспектний процес розвитку і саморозвитку особистості учнів. Науково-методичний посібник. – Запоріжжя: ОШПО, 2012. – 85 с.
4. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. – К.: Заповіт. 1998. – 688 с.

5. Крисаченко В.С., Мостяев О.І. Україна: природа і люди. – К.: Інститут філософії НАН України, 2000. – 432 с.
6. Толстоухов А.В., Хилько М.І. Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем. 2-е вид. / Толстоухов А.В., Хильки М.І. – К.: Знання України, 2007. – 332 с.

Надійшло до редакції 30.03.2013 року